

XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA TOVAR MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

TIFT Universiteti "Buxgalteriya hisobi" kafedراسi mudiri

Iqtisodiyot fanlari falsafa doktori, dotsent

Turopov Berdiyor Eshonkulovich

"Hududgazta'minot" aktsiyadorlik jamiyati

Transformatsiya va korporativ munosabatlar boshqarmasi boshlig'i

Annotatsiya. Ushbu maqolada Tovar moddiy zaxiralar xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun moliyaviy hisobotlarning to'g'riligi va aniqligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega hamda tovar moddiy zaxiralar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirishning zaruriyati va imkoniyatlarini ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar. Tovar moddiy zaxiralar, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (IFRS), hisob-kitob takomillashtirish, hisobning aniqligi.

KIRISH

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning tovar moddiy zaxiralar hisobini aniq va ishonchli yuritish moliyaviy hisobotlarning sifatini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Tovar moddiy zaxiralar, o'z navbatida, kompaniyalar faoliyatida katta rol o'ynaydi, chunki ular ishlab chiqarish jarayonlari, savdo operatsiyalari va umumiy moliyaviy holatni shakllantiradi. Shuning uchun tovar moddiy zaxiralarining hisobini samarali va aniq tashkil etish moliyaviy tahlilning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Hozirgi kunda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (IFRS) global biznes amaliyotida keng qo'llanilmoqda. Ushbu standartlar tovar moddiy zaxiralar hisobining bir xilda bo'lishini ta'minlash, hisob-kitob jarayonlarini standartlashtirish va moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish maqsadida ishlab chiqilgan. IFRSning tovar moddiy zaxiralariga oid talablari kompaniyalar uchun hisob-kitob jarayonlarini takomillashtirish, aniqroq va ishonchli moliyaviy hisobotlarni taqdim etish imkonini yaratadi.

Biroq, ko'plab xo'jalik yurituvchi subyektlar hali ham buxgalteriya hisobining milliy standartlarga tayanib ishlashni davom ettirmoqda, bu esa hisob-kitob jarayonlarida muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, xalqaro standartlarga asoslangan tovar moddiy zaxiralar hisobi tizimini takomillashtirish zarurati mavjud.

Tadqiqot metodologiyasi. Tovar moddiy zaxiralar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish bo'yicha batafsil tahlil va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni

maqsad qiladi. Tadqiqotning samaradorligini ta'minlash uchun quyidagi metodologik yondashuvlardan foydalaniladi.

1-jadval.

Tovar moddiy zaxiralar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish bo'yicha metodologiyasi¹

t		
1.	Xalqaro standartlar va milliy normativ hujjatlar	Xalqaro moliyaviy hisobotlar standartlari (IFRS) va milliy hisob-kitob standartlari bilan tanishish va ularning tovar moddiy zaxiralar hisobiga oid talablari tahlil qilinadi.
		Tovar moddiy zaxiralarining hisobini tashkil etish, ularning klassifikatsiyasi, baholash metodlari va moliyaviy hisobotlarda aks ettirilishi bo'yicha nazariy asoslar ko'rib chiqiladi.
t		
2.	Statistik ma'lumotlar	Tovar moddiy zaxiralar hisobining amaliy holatini o'rganish uchun statistik ma'lumotlar yig'ish. Bu ma'lumotlar xalqaro standartlar asosida hisob-kitob jarayonlarini takomillashtirishdagi amaliyotlar va natijalarni aks ettirishi kerak.
	So'rovnomalar va intervyular	Xo'jalik yurituvchi subyektlar, moliyaviy boshqaruv mutaxassislari va auditorlar bilan so'rovnomalar o'tkazish va intervyular o'tkazish orqali amaliy tajribalar va muammolarni aniqlash.
y		
3.	Muammolar va yechimlar	Tovar moddiy zaxiralar hisobida mavjud bo'lgan muammolar va qiyinchiliklarni aniqlash. Xalqaro standartlarni milliy hisob tizimlariga tatbiq qilishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar va ularning yechimlarini tahlil qilish.
	Qiyosiy tahlil	Xalqaro standartlar va milliy standartlar o'rtasidagi farqlarni taqqoslash. Bu tahlil yordamida standartlarning qo'llanilishi bilan bog'liq afzalliklar va kamchiliklar aniqlanadi.

¹ Muallif tomonidan ishlangan.

4.	j t	Xalqaro standartlarga asoslangan metodologiyalar va amaliyotlarni ishlab chiqish, tovar moddiy zaxiralar hisobi bo'yicha tavsiyalar berish.
	m	Milliy tizimlarda xalqaro standartlarni tatbiq etish bo'yicha amaliy tavsiyalar va strategiyalarni ishlab chiqish.
t		
5.	Amaliy misollar	Tovar moddiy zaxiralar hisobining xalqaro standartlarga mos keladigan amaliy misollarini tahlil qilish. Bu misollar yordamida standartlarning haqiqiy amaliyotdagi tatbiqi va samaradorligi ko'rib chiqiladi.
y		
6.	n h	Tadqiqot jarayonida olingan ma'lumotlar va tahlillar asosida to'liq va aniq hisobot tayyorlash. Hisobotda

Ushbu metodologiya tovar moddiy zaxiralar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish bo'yicha chuqur tahlil va amaliy yechimlarni ishlab chiqishga imkon beradi. Tadqiqot natijalari moliyaviy hisobotlarning sifatini oshirish, hisob-kitob jarayonlarini samarali tashkil etish va kompaniya faoliyatining umumiy samaradorligini yaxshilashga yordam beradi.

Tahlil va natijalar. Moliyaviy hisobotning standartlari (IFRS) tovar moddiy zaxiralar hisobining yuridik va moliyaviy aniq qayd etilishiga xizmat qiladi. IFRS 2-standarti, "Inventarizatsiya" (IAS 2), zaxiralar, ularning baholash metodlari, xarajatlarni hisobga olish va moliyaviy hisobotlarda aks ettirish bo'yicha qoidalarni belgilaydi. Unga ko'ra, zaxiralar aktiv sifatida qayd etiladi va ularning qiymati yoki xarajatlari hisobga olinadi.

➤ Milliy hisob-kitob standartlari ko'pincha xalqaro standartlarga nisbatan kamroq rivojlangan yoki aniqroq bo'lmagan bo'lishi mumkin. Milliy standartlarda zaxiralarni baholash, inventarizatsiyani qayd etish va moliyaviy hisobotlarda aks ettirishda qo'llaniladigan metodologiyalar turlicha bo'lishi mumkin, bu esa global miqyosda yagona qoidalar bo'lmaganligi sababli muammolarni keltirib chiqaradi.

➤ Xalqaro standartlarga muvofiq, zaxiralar birinchi navbatda xarajatlar yoki ishlab chiqarish qiymati asosida baholanadi. IFRS 2-standarti bo'yicha, zaxiralar umumiy xarajatlar yoki ishlab chiqarish qiymati bilan baholanadi va ular sotish uchun tayyor holatda bo'lishi kerak. Boshqa standartlardan farqli o'laroq, milliy standartlarda xarajatlar va qiymatlarning belgilanishi va baholanishi shaffof bo'lmasligi mumkin.

➤ Tovar moddiy zaxiralarni baholashda xalqaro standartlarga asoslanish orqali xatoliklarni kamaytirish va qiymatlarni aniqroq belgilash mumkin.

➤ Xarajatlarni hisobga olishda standartlarga muvofiqlikni ta'minlash orqali hisobotlarning ishonchliligini oshirish mumkin.

➤ Hisobotlarda zaxiralar to'g'ri va shaffof aks ettirilishi, investorlarga va kredit beruvchilarga aniq ma'lumotlar taqdim etadi.

➤ Milliy tizimlar va xalqaro standartlar o'rtasidagi farqlar, ayniqsa, zaxiralar baholash va xarajatlarni hisoblashda muammolarni keltirib chiqaradi.

➤ Xalqaro standartlar asosida hisobotlarni yaratish, ma'lumotlarni milliy tizimlardan xalqaro tizimlarga o'tkazish jarayonida muammolar yuzuga kelishi mumkin.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun quyida keltirilgan takliflarni qo'llash orqali amalga oshirilsa maqsadga muvofiq.

✓ Hisob-kitob mutaxassislari va auditorlar uchun xalqaro standartlarga asoslangan ta'lim va malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish.

✓ Milliy tizimlarni xalqaro standartlar bilan moslashtirish uchun integratsiya strategiyalarini ishlab chiqish.

✓ Xalqaro standartlarga muvofiq hisobotlar orqali tovar moddiy zaxiralarining qiymatlari aniqroq baholanadi, bu esa moliyaviy hisobotlarning sifatini oshiradi. Xalqaro standartlar asosida to'liq hisob-kitob jarayonlarini amalga oshirish orqali kompaniyalar moliyaviy holatini aniqroq aks ettirishi va investorlar, kredit beruvchilar uchun ishonchli ma'lumotlar taqdim etishi mumkin.

✓ Standartlarga moslashtirilgan hisob-kitob amaliyotlari kompaniyaning umumiy biznes jarayonlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, samaradorlikni oshiradi va hisob-kitobdagi xatoliklarni kamaytiradi. Bu esa kompaniyaning moliyaviy barqarorligini va investitsiya imkoniyatlarini yaxshilaydi.

Tovar moddiy zaxiralar hisobini xalqaro standartlarga asosida takomillashtirish orqali kompaniyalar moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini va aniqligini oshirishi mumkin. Xalqaro standartlarning qo'llanilishi hisob-kitob jarayonlarini yaxshilash, muammolarni bartaraf etish va biznes jarayonlarini samarali tashkil etish uchun zarurdir.

HULOSA

Xulosa qilganimizda tovar moddiy zaxiralar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun moliyaviy hisobotlarning sifatini oshirish va aniqroq baholash imkoniyatlarini yaratadi. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (IFRS) asosida hisob-kitob jarayonlarini amalga oshirish kompaniyalar uchun bir qator afzalliklarni taqdim etadi:

1. IFRS 2-standarti asosida tovar moddiy zaxiralar baholanishi va hisobotlarda aks ettirilishi aniqroq va shaffofroq bo'ladi. Bu, o'z navbatida, moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshiradi va investorlar, kredit beruvchilar kabi manfaatdor tomonlarga to'g'ri ma'lumotlarni taqdim etadi.

2. Xalqaro standartlar asosida hisob-kitob jarayonlarini tashkil etish, zaxiralar baholash va xarajatlarni hisoblashda yagona qoidalar va metodologiyalarni qo'llash imkonini beradi. Bu biznes faoliyatida shaffoflikni ta'minlaydi va moliyaviy hisobotlarni global darajada taqqoslashni osonlashtiradi.

3. Xalqaro standartlarga muvofiq hisob-kitob amaliyotlari kompaniyaning umumiy biznes jarayonlarini samarali tashkil etishga yordam beradi. Hisob-kitobdagi xatoliklarni kamaytirish va aniqroq moliyaviy holatni aks ettirish kompaniyaning barqarorligini oshiradi.

4. Xalqaro standartlarga o'tishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar, masalan, milliy tizimlar va xalqaro standartlar o'rtasidagi farqlar, malaka oshirish va integratsiya strategiyalari orqali bartaraf etilishi mumkin. Bu orqali hisob-kitob jarayonlari yanada samarali va ishonchli bo'ladi.

5. Xalqaro standartlarga asoslangan hisob-kitob amaliyotlarini kengaytirish va tatbiq etish, tovar moddiy zaxiralar hisobini yanada takomillashtirish, hisobotlarning sifatini oshirish va kompaniya faoliyatining umumiy samaradorligini yaxshilashga yordam beradi. Hisob-kitob mutaxassisleri va auditorlar uchun xalqaro standartlar bo'yicha ta'lim va malaka oshirish dasturlarini tashkil etish ham muhimdir.

Umuman olganda, tovar moddiy zaxiralar hisobini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish kompaniyalar uchun moliyaviy hisob-kitoblarning aniqligi va ishonchligini oshiradi, biznes jarayonlarini samarali tashkil etishga yordam beradi va global miqyosda moliyaviy hisobotlarni taqqoslashni osonlashtiradi. Bu orqali kompaniyalar o'z faoliyatini yanada samarali boshqarishi va moliyaviy barqarorligini yaxshilashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasining 2016 yil 13 apreldagi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'RQ-404-son Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999 yil 5 fevraldagi 54- sonli "Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chikarish va sotish bo'yicha xarajatlar tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi haqidagi Nizom".
3. "Tovar-moddiy zaxiralar" nomli 4-son BHMS.
4. "Zaxiralar" nomli 2-son MHXS.
5. Dusmuratov R.D. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. -T.: "Fan va texnologiya", 2013 y.
6. Kalonov M. B., Ortiqov X. A., Babaxalov N. E., Ergashev Sh. T. Buxgalteriya hisobi. O'quv qo'llanma. –Tohskent. "Zamin nashr", 2022/ – V. 678.
7. Tashnazarov S. N. Tovar-moddiy zaxiralar tannarxi va ularni moliyaviy hisobotda aks ettirish masalalari. //“Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. –No 6, noyabr-dekabr, 2017.

8. Hayitboev.M.I. Tovar-moddiy zaxiralarni baholash va ularga doir axborotlarni moliyaviy hisobotda ochib berish xususiyatlari // “Iqtisodiyot va moliya” ilmiy elektron jurnali. 2019, № 657 30-aprel.
9. Temirov A. A. Moliyaviy hisobot muammolari. Darslik. –T.: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uui”, 2021. – B. 18.
10. Sotivoldiev A.S. Buxgalterning izohli lug‘ati. -T.: “Norma”, 2018 y.
11. Raxmonov N. R Tovar-moddiy zaxiralar hisobi va auditini takomillashtirish. i.f.n. diss. Avtoreferati/ O‘zbekiston Res-publikasi Bank-moliya akademiyasi. – T: 2010. – B. 22.
12. Xaydarov M. T. Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini yuritish tartibi. //Iqtisod va moliya. 2015. 8-son. – B. 61.
13. M.S.Sayfullaev, O.U.Yo‘lchiyev. Global iqtisodiy sharoitda tovar-moddiy zaxiralarni xalqaro standartlar asosida shakllantirish. Актуар молия ва бухгалтерия ҳисоби №4, 2023й.
14. Xayitboev M. I. Tovar-moddiy zaxiralar hisobi va auditini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. 2021. – B. 15.
15. Q.O‘rishev, M.Rustamjonov. Tovar moddiy zaxiralar hisobini xalqaro moliyaviy standartlar asosida tashkil etish. Ilm-fan va innovatsiya ilmiy-amaliy konferensiyasi in-academy.uz/index.php/si.